

În memoria lui Gelu Păteanu

Motto:

„Beati possidentes...sînt foarte departe de recunoașterea faptului că au întins prea tare coarda în clipa victoriei și că au abuzat de clipa prielnică în detrimentul intereselor vitale îndreptățite ale altor popoare. Dar există oare în viața națiunilor vreun alt moment în care ele să recunoască în fundul sufletului lor acest lucru, decît clipa în care e deja prea tîrziu?”

(Din discursul rostit de Bethlen István la Londra, la 30 noiembrie 1933)

Dacă am fi știut noi prețui situațiunea și timpul într-un an... ne-am fi văzut înarmați cu legi fundamentale de prima ordine..., care nici în caz de a cădea monarhia în dualism precum a căzut, nu ni se putea smulge din mînă.

(George Barițiu despre Dieta transilvană din 1863-64)

1.

Înainte de turul al doilea al alegerilor din noiembrie 1996 din România, staff-ul electoral al lui Iliescu, în încercarea disperată de a evita înfrîngerea suferită de PDSR în primul tur de scrutin, a publicat două hărți demne de atenție.¹ Prima era preluată din celebra carte a lui Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilisations* (Ciocnirea civilizațiilor) și înfățișa granițele de est (est-europene) ale civilizației occidentale (fig.1), iar a doua prezenta rezultatele primului tur de scrutin al alegerilor prezidențiale din România, ce urmau cu precizie linia de demarcație a lui Huntington pe teritoriul românesc. În Transilvania, pe care Huntington o include în civilizația occidentală, în primul tur de scrutin, după cum se știe, au ieșit victorioși peste tot candidații opoziției — cu excepția județelor Hunedoara și Maramureș —, în timp ce în Regat, inclus de el în Europa de Est ortodoxă, aproape pretutindeni a triumfat Iliescu.

Conform apelului electoral, se urmărea evident smulgerea Transilvaniei „din trupul țării”, iar unealta acestei crime ce se vroia realizată prin autonomizarea Ardealului și federalizarea țării nu era nimeni altcineva decît Emil Constantinescu însuși, candidatul la președinție al opoziției.

Iosif Boda, pe atunci șeful de campanie electorală a lui Iliescu, a declarat de curînd că el fusese de la început împotriva „folosirii acelor hărți, pentru că nu au o bază științifică”². Dacă se referă la textul apelului electoral, are întru totul dreptate, însă respectivele hărți oglindeau cum nu se poate mai fidel realitatea. Rezultatele celui de-al doilea tur de scrutin au arătat că deși în vechiul Regat (8,5 milioane de voturi valabile) Iliescu a obținut majoritatea (52,4%), Transilvania, cu un potențial electoral mult mai scăzut (4,5 milioane de voturi valabile), a votat într-o asemenea proporție pentru candidatul Convenției Democratice, încît acest plus a reușit să contrabalanseze înfrîngerea lui Constantinescu în Regat (fig.2).

Să vedem însă ce spune omul de știință american, supranumit de singaporezul Wang Gungwu un Machiavelli al vremurilor noastre³, în cartea sa atît de des pomenită, dar atît de puțin citită:

„În timpul acestuia [Războiului Rece, n.red.], — își începe expunerea Huntington — Europa, ca întreg, nici nu exista. Totuși, odată cu colapsul comunismului a devenit necesară confruntarea cu o întrebare la care se cere un răspuns: ce este Europa?”

Frontierele Europei la nord, vest și sud sînt delimitate de întinse porțiuni de apă care la sud coincid cu diferențe de cultură clare. Unde este însă frontiera estică a Europei? Cine

ar trebui să fie inclus în categoria de «țară europeană» și apoi să devină un potențial membru al Uniunii Europene, NATO și al altor organizații comparabile?

Granița Est-Europeană a civilizației occidentale
Huntington, 1993; 1996

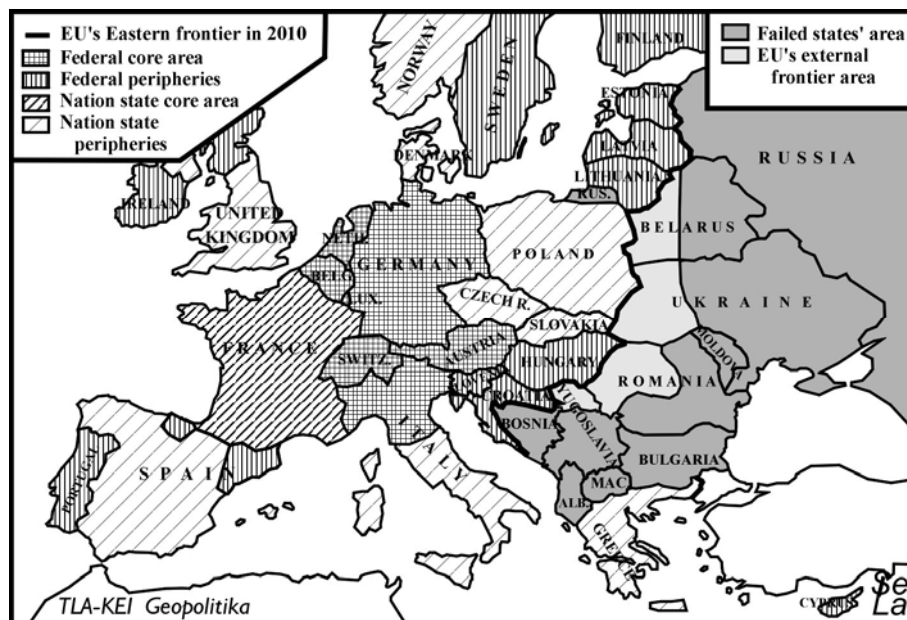
Cel mai evident și pătrunzător răspuns la aceste întrebări este dat de marea linie istorică ce a existat timp de secole și care separă popoarele occidentale de cele musulmane și ortodoxe. Această linie datează de la divizarea Imperiului Roman în secolul al IV-lea și de la crearea Sfântului Imperiu Romano-German în secolul al X-lea. A fost aproape neschimbată de cel puțin cinci sute de ani. Începând din nord, linia se întinde de-a lungul a ceea ce sînt acum frontierele Finlandei, Rusiei și ale statelor baltice (Estonia, Letonia și Lituania), prin vastul Belarus, prin Ucraina, separînd greco-catolicii de ortodocși prin România, separînd Transilvania, cu populația ei maghiară catolică, [Huntington folosește termenul «catolic», în mod evident, de dragul simplificării. M. G.] de restul țării și prin fosta Iugoslavie, de-a lungul frontierei ce separă Croația și Slovenia de celelalte republici.⁴ Desigur, în Balcani, această linie coincide cu divizarea istorică între imperiile austro-ungar și otoman. Aceasta este frontiera culturală a Europei și în lumea posteroară Războiului Rece; ea este, de asemenea, frontiera politică și economică a Europei și a Occidentului.

Paradigma civilizațională produce astfel un răspuns bine conturat și evident la întrebarea cu care se confruntă vest-europenii: unde se termină Europa? Europa se termină acolo unde creștinătatea occidentală se termină și încep Islamul și ortodoxia. Acesta este răspunsul pe care vest-europenii doresc să-l audă, pe care îl sprijină, majoritatea dintre ei sotto voce și pe care numeroși lideri intelectuali și politici l-au aprobat explicit. Așa cum argumentează Michael Howard, este necesar a recunoaște distincția, estompată în timpul anilor de ocupație sovietică, între Europa Centrală sau Mitteleuropa și Europa de Est propriu-zisă. Europa Centrală include «acele teritorii care formau odinioară parte a creștinătății occidentale; vechile teritorii ale Imperiului Habsburgic, Austria, Ungaria și Cehoslovacia, împreună cu Polonia și granițele estice ale Germaniei. Termenul de Europa de Est ar trebui să fie rezervat regiunilor care s-au dezvoltat sub egida Bisericii Ortodoxe: comunitățile de la Marea Neagră ale Bulgariei și României care s-au desprins de dominația otomană de-abia în secolul XIX și părțile europene ale Uniunii Sovietice». Autorul argumenta faptul că cea dintîi sarcină a Europei Occidentale trebuie «să fie reabsorbția

popoarelor Europei Centrale în comunitatea culturală de care, în mod just, aparțin: a reface legăturile între Londra, Paris, Roma, München, Leipzig, Varșovia, Praga și Budapesta». Pierre Behar comenta doi ani mai târziu că o «nouă linie de falie» este pe cale de a se naște, «o diviziune în general culturală între Europa, marcată de creștinismul occidental (romano-catolic sau protestant), pe de o parte, și o Europă marcată de creștinismul estic și tradițiile islamice, pe de altă parte.» Un finlandez de marcă vedea în mod similar diviziunea crucială în Europa ce înlocuiește Cortina de Fier, «vechea linie de falie culturală între Est și Vest», care plasează «teritoriile fostului Imperiu austro-ungar și deopotrivă Polonia și statele baltice» în interiorul Europei de Vest și exclude Europa de Est și țările balcanice. Un proeminent englez era de acord, afirmând că aceasta a fost «marea diviziune religioasă dintre bisericile estice și vestice: vorbind mai pe larg, între acele popoare care au receptat creștinismul direct din partea Romei ori prin intermediari celtici și germani și cele din est sau sud-est, la care creștinismul a fost receptat prin intermediul Constantinopolului (Bizanțului)»”

Popoarele din Europa Centrală au subliniat de asemenea semnificația acestei linii de divizare. Țările care au făcut progrese semnificative în a se dezbăra de moștenirea comunistă și s-au mișcat în direcția politicii democratice și a economiei de piață sînt separate față de cele care nu au acționat astfel printr-o «linie ce divide catolicismul și protestantismul, pe de o parte, de ortodoxie, pe de altă parte». Președintele Lituaniei argumenta faptul că lituanienii, cu secole în urmă, au trebuit să aleagă între două civilizații și «au optat pentru lumea latină, convertită la romano-catolicism și au ales o formă de organizare statală bazată pe drept.» În termeni similari, polonezii afirmă că ei au fost parte a Occidentului începînd cu alegerea lor, din secolul X, a creștinătății latine, nu a Bizanțului.

Dimpotrivă, popoarele țărilor ortodoxe est-europene văd cu oarecare ambivalență noul accent pus pe această linie de falie culturală. Bulgarii și românii văd mari avantaje în a fi parte a Occidentului și l-au asimilat în instituțiile lor, însă ei se identifică, de asemenea, cu propria lor tradiție ortodoxă și, în cazul bulgarilor, cu asocierea lor istorică strînsă cu Rusia și Bizanțul.

Europa în 2010.

Identificarea Europei cu creștinătatea conferă un criteriu clar pentru admiterea de noi membri în organizațiile occidentale. Uniunea Europeană este entitatea principală a Occidentului în Europa și extinderea sa a fost reluată în 1994 cu admiterea Austriei, Finlandei și Suediei, occidentale din punct de vedere cultural. În primăvara anului 1994,

Uniunea a decis provizoriu să excludă toate fostele republici sovietice, cu excepția statelor baltice. Ea a semnat, de asemenea, «acorduri de asociere» cu patru state central-europene (Polonia, Ungaria, Republica Cehă și Slovacia) și cu două state est-europene (România, Bulgaria). Totuși, nu este posibil ca vreunul din aceste state să devină membru cu drepturi depline al UE pînă în secolul XXI, iar statele central-europene vor dobîndi acest statut înaintea României și Bulgariei, în cazul în care acestea din urmă îl vor dobîndi vreodată. În același timp, eventuala calitate de membru a statelor baltice și a Sloveniei se află în stadiul de promisiune, în timp ce în cazul cererilor Turciei musulmane, al micii Malte și al Ciprului ortodox nu se luase vreo hotărîre în 1995. În procesul de extindere a UE, se preferă în mod clar acele state care sînt dezvoltate din punct de vedere cultural și care tind, de asemenea, să fie mai dezvoltate din punct de vedere economic. Dacă acest criteriu ar fi fost aplicat, statele Grupului de la Vișegrad (Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria), republicile baltice, Slovenia, Croația și Malta ar fi devenit, eventual, membre ale UE și Uniunea ar fi coincis cu civilizația occidentală, așa cum aceasta a existat din punct de vedere istoric în Europa.

Logica civilizațiilor dictează un rezultat similar în ceea ce privește extinderea NATO.”⁵

Ultima carte a lui Huntington este considerată de mulți „discutabilă din punct de vedere moral și periculoasă din punct de vedere politic”⁶. Eseistul român de marcă, H.R. Patapievici, căruia „teza principală a lui Huntington nu îi este simpatică”, merge pînă într-acolo încît îl numește pe cercetătorul american apologetul războaielor religioase care au drept scop nimicirea totală a adversarului.⁷ Bineînțeles că nu este vorba de așa ceva, Huntington afirmă doar că diferențele esențiale existente de mii de ani între civilizații pot duce la conflicte, iar în unele cazuri chiar la război. Problema a devenit tocmai acum actuală pentru că civilizația occidentală — în comparație cu alte civilizații — a trecut deja de „era anarhiei și a statelor care se războiesc între ele... și se îndreaptă către statul universal”. Prin urmare, dacă Occidentul ar fi antrenat acum de-a lungul granițelor sale în conflicte armate, acest lucru și-ar avea originea, pe de o parte, într-o amenințare „barbară”, non-occidentală, iar, pe de altă parte, — oricît de neînsemnat ar fi conflictul respectiv — el va atinge întregul stat-civilizație occidental, care se autopercepe ca „un ansamblu de federații, confederații și structuri internaționale”, ar atinge întregul noului „imperiu” democratic, obligîndu-l la autoreflexie.⁸

Caracterul problematic al punctului de vedere al lui Patapievici în legătură cu această chestiune este doar o consecință a concepției sale specifice despre universalitate. „Capitalismul, ca și fizica, ca și matematica, ca și statul de drept — scrie el — sînt structuri universale și, ca structuri universale, pot fi puse la treabă de oricine, indiferent că este catolic, ortodox, hindus, șintoist, animist sau islamic”. Autorul român este bineînțeles conștient de diferențele existente între „civilizația omului alb și creștin” și China „care își ucide obiectorii de conștiință cu conștiința împăcată”, dar probabil consideră că acceptarea unei civilizații este doar o problemă de voință politică.⁹ E suficient să acționezi cu claritate și hotărîre și atunci nu vor mai fi probleme cu impunerea normelor civilizației occidentale. Acesta este un caz tipic de confundare a modernizării cu occidentalizarea. Elita unei țări hotărăște că vrea să se modernizeze și rezultatele hotărîrii se vor și vedea la capătul cîtorva decenii, dar schimbarea tipului de civilizație este posibilă doar în cazul menținerii unei legături organice continue, timp de mai multe secole, cu civilizația integratoare și nici atunci rezultatele nu sînt dinainte predictibile.

Falimentul aspirației de schimbare totală de civilizație este exemplificat de Huntington cu cazurile Rusiei și Turciei. Petru cel Mare și Kemal Atatürk „au creat țări «schizoide», nesigure de identitatea lor culturală”. Este mult mai frecvent — și mai fericit — cazul în care conducătorii unor societăți non-occidentale tind spre modernizare, refuzînd totodată occidentalizarea. „Obiectivul lor — scrie Huntington — este rezumat prin expresiile Ti-Yong

(chinezii învață pentru principiile fundamentale, occidentalii pentru întrebuințarea practică) și Wakon, Yosei (spiritualitate japoneză, tehnologie occidentală)”. Cei din Arabia Saudită vor și ei să se modernizeze, dar deoarece consideră că „instituțiile politice și sociale insesizabile importate de aiurea pot fi fatale” pentru ei, nu doresc neapărat să se occidentalizeze.

Mentalitatea occidentală, cultura politică și juridică occidentală nu — mai — pot fi însușite în epoca modernizării mondiale pentru că trăsăturile caracteristice ale civilizației occidentale s-au format toate în secolele ce au precedat modernizarea. Care sînt aceste trăsături? Moștenirea clasică, creștinismul occidental (întîi catolicismul, apoi protestantismul), separarea puterii bisericești și laice, domnia legii (statul de drept), pluralismul societății și societatea civilă, tradiția instituțiilor reprezentative și nu în ultimul rînd individualismul, devenit concepție dominantă în secolul al XVII-lea. Huntington nu dorește să sugereze „că aceste trăsături caracteristice ar fi fost întotdeauna și peste tot prezente în societatea occidentală”. Și nici nu afirmă că nici o astfel de trăsătură caracteristică nu ar fi apărut și în alte civilizații. „Examinînd unul cîte unul acești factori, se poate spune că aproape nici unul nu caracterizează în mod exclusiv Occidentul. Însă combinația acestor factori este unică și acest lucru constituie o caracteristică distinctivă a Occidentului.”

La fel de important, (dacă nu și mai important), este factorul timp. „În Occident — scrie Huntington — societatea civilă are o vechime de peste o mie de ani și acest lucru l-a deosebit de alte civilizații. Pluralismul bazat pe asocieri era completat de pluralismul claselor. [...] Puterea aristocrației feudale stătea tocmai în faptul că împiedica absolutismul să prindă rădăcini în majoritatea țărilor europene. Acest pluralism european se deosebește clar de precaritatea societății civile, de slăbiciunea aristocrației și de birocracia centralizată care existau în Rusia, China, țările otomane și în alte societăți non-occidentale.

Pe urmele pluralismului social s-au format deja de demult stările, parlamentele și alte instituții, care reprezentau interesele aristocrației, clerului, negustorilor și ale altor grupuri. Aceste corpuri s-au preocupat de crearea unor forme ale reprezentării, care cu timpul au devenit instituțiile democrației moderne.”¹⁰

2.

Huntington cultivă ceea ce se poate numi *grand geopolitics*. Prin elaborarea paradigmei civilizațiilor și negarea hotărîta a iluziei universalității Occidentului, poate că el a reușit să contureze cel mai precis liniile de forță ale ordinii mondiale din secolul următor. Nu prea se ocupă însă de detalii, de nuanțele mai fine, de liniile de demarcație din interiorul unor țări sau chiar unități teritoriale și administrative mai mici, care fac obiectul așa-numitei microgeopolitici — sau conform școlii geopolitice franceze¹¹, care se ocupă prioritar de aceste aspecte, *géopolitique interne*.

În studiul nostru am dori să ne ocupăm tocmai de posibilele consecințe ale „măruntelor” discrepante dintre linia stabilită de Huntington ca graniță între civilizații și granițele ce tocmai se conturează ale instituțiilor occidentale.

La întîlnirea de vîrf de la Madrid a Alianței Nord Atlantice și la scurt timp după aceea la sediul Comisiei Europene de la Bruxelles s-a hotărît extinderea selectivă a organizațiilor occidentale. Mulți au fost surprinși de acest lucru, dar de fapt s-a întîmplat doar ceea ce și-au dorit încă de la început marile puteri occidentale — Statele Unite, Germania și Marea Britanie.¹² Această extindere selectivă a NATO se datorează în primul rînd faptului că guvernarea Clinton — după paranteza neo-wilsoniană a extinderii mondiale a „democrației de piață” — a revenit în 1995-1996, cel puțin în ceea ce privește punctele esențiale, la strategia americană¹³ originară elaborată în 1989-1990 sub semnul „realismului” geopolitic. În timp ce obligațiile discursului „politic corect” impun încă tăcerea în ceea ce privește noile linii de

demarcație, „care nu există”, în mai 1997 Madeleine Albright a respins propunerea franceză de lărgire mai amplă ce punea în pericol coerența internă a NATO cel puțin la fel de drastic ca reprezentății guvernării Bush, când s-au opus propunerilor lui Mitterrand privind planurile legate de o confederație europeană.

Ideea noii instituții pan-europene i-a fost sugerată lui Mitterrand de Jacques Attali. Aceasta — după cum își amintește Attali — „*s-ar fi extins asupra tuturor țărilor europene, chiar și asupra acelor care intenționau să lase doar treptat în urma lor comunismul și dictatura. Asupra tuturor țărilor, inclusiv Uniunea Sovietică*”. Este perioada în care Gorbaciov vorbește despre social-democrație, „*dar ar vrea să păstreze și unitatea pactului de la Varșovia*”. Dat fiind că, din păcate, în Est totul s-a întâmplat „mult mai repede” decât și-o închipuiseră „social-democrații” de la Paris și Moscova, strategii francezi au trebuit să se mulțumească, în locul mărețului plan al parteneriatului pan-european, cu o instituție cu caracter doar economic, dar care — potrivit concepțiilor lor — trebuia să aibă o extindere la fel de mare: Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare. Attali, primul președinte al băncii, constată cu iritare că americanii nici nu au vrut să audă ca în afară de Polonia și Ungaria — sîntem în ianuarie 1990! — să acorde sprijin și altor țări. „*Despre România nu poate fi vorba, și cu atît mai puțin despre Uniunea Sovietică*”.¹⁴

Astăzi se poate spune deja că lansarea cooperării de la Vișegrad, ce avea drept scop sprijinirea integrării occidentale a Ungariei, Poloniei și Cehoslovaciei, deși a fost făcută la inițiativa primului-ministru al Ungariei, Antall József, nu a fost străină de țelurile strategice ale politicii externe americane de după războiul rece. La prima consfătuire a acestui organism ce a avut loc în Ungaria, reprezentantul gazdelor a făcut cunoscută celorlalți parteneri intenția de aderare a primului-ministru român de atunci (Petre Roman), dar președintele Havel a respins cererea românească. Când cei trei conducători ai țărilor de la Vișegrad au căzut de acord asupra acestui lucru, în fond n-au făcut altceva decât să admită — nu fără o inevitabilă strîngere de inimă, din motive istorice, în ceea ce-i privea pe polonezi și unguri — noile granițe ale Occidentului.

Faptul că Uniunea Europeană se poate extinde ceva mai departe decât NATO a fost de asemenea evident încă de la început. Planul de lucru, *Agenda 2000*, acceptat de Comisia Europeană de la Bruxelles, prevede definitiv începerea tratatelor de aderare — în 1998 — nu numai cu cele trei țări de la Vișegrad, propuse încă de la început, ci și cu Estonia și Slovenia. Acest lucru ne poate face să sperăm că în primul deceniu al secolului XXI Uniunea Europeană va putea primi în rîndurile ei toate țările europene legate prin cultură de Occident și aparținînd istoricește de Europa Centrală.

Integrarea Europei Centrale este ușurată în mare măsură de faptul că Germania, ca stat-cheie central-european, a devenit după al doilea război mondial parte integrată organic a Occidentului, atît din punct de vedere economic, cît și politic și militar, iar apoi, în urma prăbușirii comunismului, nu fără oarecari eforturi, a reușit să integreze și landurile est-germane, ce alcătuiseră odinioară nucleul Prusiei. Europa Centrală n-a putut deveni zonă geopolitică independentă, mai precis — după cum a arătat Halford J. Mackinder, cel mai influent geopolitician al secolului — ar fi putut deveni doar unindu-se cu Rusia care stăpînea zona siberiană (*Heartland*). Această fuziune care băga spaima în englezi și francezi nu putea însă lua forma unei cooperări realizate de bună voie, din cauza incompatibilității dintre civilizația Europei Centrale și a celei Orientale, fiind de asemenea exclusă realizarea ei prin hegemonia totală a uneia dintre părți (încercată întîi de Germania lui Wilhelm și a lui Hitler, iar apoi de Rusia lui Stalin).¹⁵

„*Dacă renaște Europa Centrală* — a spus la dezbateră din 1987 asupra Europei Centrale a Institutului de Istorie Contemporană de la Paris (Institut d'histoire du temps présent) geograful francez Violette Rey —, *acest lucru poate fi făcut doar sub semnul centralității, și nu doar din cauză că se află «tocmai la mijloc». Iar centralitatea presupune*

multiple procese de acumulare (în material uman, în capital, în dotări), cu capacități de extindere și iradiere corespunzătoare. Europa Centrală a îndeplinit deja de mai multe ori un asemenea rol (să ne gândim la Boemia, la regatul polono-lituanian, la Imperiul Austro-Ungar), demonstrând mai degrabă caracteristici politice, culturale și ideologice, decât economice. (Acest lucru bineînțeles nu exclude existența unui anumit nivel economic. Dacă examinăm harta considerată clasică a rețelei europene de căi ferate din 1914, putem constata că aceasta în est urmează fidel granițele Monarhiei, în timp ce calea ferată austro-ungară însăși nu este altceva, decât rețeaua periferică a sistemului occidental.) Proiectarea pe hartă a inovațiilor tehnice — privilegiu al centralității și indiciu clar al Europei occidentale și germanice — ar sublinia o anumită slăbiciune a teritoriului aflat la est de linia Triest - vărsarea Elbei.”¹⁶

Astăzi, după zece ani, cred că putem spune pe față că Europa Centrală este pe cale să-și piardă caracteristicile politice, culturale și ideologice reliefate de autorul francez, fără să fi înaintat nici măcar un pas spre centralitatea sa „proprie” în sens economic. (Doar 8% din comerțul exterior al Ungariei este îndreptat spre țările CEFTA.) Aceasta constituie cauza principală pentru care, în opoziție cu teza geopoliticianului francez Pierre Béhar, Austro-Ungaria nu mai poate fi considerată „o idee pentru viitor”. Béhar susține că, în locul unei Europe integrate, cu un singur centru, trebuie făurită o Europă confederativă, care bineînțeles poate însemna și confederația unor federații regionale.¹⁷ Francezilor care caută să contrabalanseze presupusa hegemonie germană prin forțarea unor federații când pan-europene, când regionale, le dă un răspuns pe măsură Otto von Habsburg, în articolul său citat în nota nr. 4: „Singurul lucru salutar îl constituie admiterea individuală a acestor state în Uniunea Europeană, în funcție de nivelul lor de dezvoltare, fără a le constrânge să stabilească vreun alt fel de legături cu alte state. Europa reprezintă o legătură suficientă, dar totodată îi permite fiecăruia să-și păstreze specificul.”

Acum câțiva ani se mai putea presupune că în cadrul Uniunii Europene va avea cu adevărat vreun rost o cooperare a țărilor de la Vișegrad¹⁸, dar astăzi nici acest lucru nu prea mai este verosimil. Statele aflate înaintea aderării, la fel ca și membrii actuali ai Uniunii Europene, se raportează în mod diferit, uneori chiar diametral opus, la dilema federalism/stat național. Ungaria, împreună cu Slovenia și poate și Croația de după Tudjman, se leagă de nucleul federal german-austriac-nord italian-beneluxez, ca periferie federală de sud-est, împreună cu periferiile federale de vest (catalan-basc-irlandez-scoțian) și de nord (finlandez-baltic), în timp ce Cehia și Polonia vor alcătui probabil periferia de est a nucleului franco-englez al statului național în defensivă, împreună cu periferia sud-italiană și sud-spaniolă (fig.3).

Toate acestea nu înseamnă însă că „Europa Centrală nu există”¹⁹. Nu există și nici nu poate exista ca entitate politică independentă dotată cu centralitate proprie. „Apare” însă imediat — ca „mit cultural” purtător al unui mesaj politic clar —, în cazul în care apar fisuri în construcția unui sistem politic național sau internațional care este perceput de elita intelectuală ca incompatibil cu valorile sale de civilizație.¹⁹ Are dreptate Sorin Antohi, când spune că formularea programului „Mitteleuropei spirituale” în Ungaria, Cehoslovacia și Polonia anilor 70-80 este de fapt „un remake istoriozofic al unei iluzii regionale” care evocă amintirea exemplului „Kakaniei din ultimul ei ceas”, un model cultural „ceva cu totul extraordinar” (Patapievici).²⁰ Este însă incontestabil că idealizarea a servit în fond și unor țeluri geopolitice, chiar dacă nu celor dorite inițial de cei ce au formulat ideea *Mitteleuropeană*. Europa Centrală a lui Milan Kundera este un fel de „Europă Occidentală răpită” („Occident kidnappé”), ținută într-un fel de cușcă ruso-germană. Iar György Konrád visa despre o asemenea Europă Centrală de două sute de milioane de oameni, la care ar aparține în mod firesc și Germania vindecată de nebunia puterii și care, dacă n-ar renunța la

suveranitatea pe care și-a păstrat-o timp de o mie de ani, mobilizându-și valorile culturale și sociale specifice, poate fi capabilă „să se elibereze din ghearele realității militare”²¹ ale unei Europe divizate. În loc de aceasta, după cum se știe, *Mitteleuropa* „renăscută” în timpul dictaturii comuniste central-europene ambigue și inconsecvente, renunță astăzi fericită la suveranitatea sa fără valoare, pentru a putea intra cât mai repede în sistemul economic, politic și militar al Occidentului care a „înghițit” deja mai devreme Germania.

Problema care se pune acum este: ce se va întâmpla cu acele fragmente de *Mitteleuropa* care renasc astăzi în condițiile ambigue ale democrației est-europene și care rămân în afara noilor granițe orientale ale Occidentului. Ce se întâmplă cu acele teritorii periferice care din punct de vedere cultural aparțin Occidentului, iar istoric Europei Centrale, și care, după lungile decenii ale centralizării forțate impuse de totalitarisme de dreapta și de stînga, direct proporțional cu afirmarea democrației, se distanțează din ce în ce mai spectaculos de regiunile est-europene ale statelor cărora le aparțin?

3.

În cazul Bielorusiei, problema pare a fi rezolvată de orientarea predominant rusă și de lipsa propriei conștiințe naționale. În Ucraina pentru moment e liniște, întrucît conștiința identității ce se întrupează în existența propriului stat menține un echilibru corespunzător între naționalismul tradițional al teritoriilor occidentale, care consideră națiunea valoarea cea mai de preț, și etatismul teritoriilor centrale și de est. Ucraina se îndreaptă încet, dar sigur spre Occident, dar fără să renunțe la relațiile sale cu Rusia. Voivodina e o regiune tipic central-europeană, dar ponderea ei istorică și demografică este din păcate prea mică în cadrul Serbiei, lucru și mai evident dacă luăm în considerare și Muntenegru. În timp ce în Iugoslavia din vremea lui Tito se formase o birocrație locală ce posedea un fel de conștiință regională, majoritatea sîrbilor din Voivodina nu au o asemenea conștiință. Aici, spre deosebire de Transilvania și Banatul românesc, în privința mentalității, a modelelor de comportare și a culturii politice, masele de sîrbi sosite în noi și noi valuri i-au asimilat pe sîrbii stabiliți aici mai demult.

În Transilvania s-a întîmplat tocmai invers. După ce și Bucureștiul, ca și Budapesta, a considerat că Transilvania este incapabilă să se administreze singură, provincia proaspăt obținută a fost năpădită de „funcționari și apostoli” din Regat. Această tradiție glorioasă au continuat-o în vremurile comuniste „comisarii balcanizării”, ca să folosim expresia prozatorului român din Ardeal, Alexandru Vlad. Noii campioni ai ardelenismului agresiv pe care scriitorul din Tîrgu Mureș, Al. Cistelean, poate exagerat de pesimist în ceea ce privește rolul din trecut al Ardealului și șansele sale viitoare, îi numește „ardeleni de prima generație”, în eseuul său rămas din păcate fără ecou și fără continuare²², nu îi reprezintă pe românii din Ardeal, ci spiritualitatea anacronică a instituțiilor ce simbolizează puterea exclusivă a statului centralizator (și în primul rînd a organelor de represiune). Acest lucru nu i-a afectat însă sau i-a afectat prea puțin pe acei români regăteni care au ajuns după 1919 în Ardeal nu pentru a îndeplini o „misiune”, ci în căutarea unui trai mai bun. Dat fiind că ei s-au stabilit în mod firesc în cele mai dezvoltate două zone ale Ardealului, partea de sud, aflată sub o puternică influență a sașilor, și partea de vest, strîns integrată în secolele XVIII-XIX în principalul curent de dezvoltare a capitalismului din Ungaria, au fost suficiente una sau două generații pentru ca să se asimileze din punct de vedere cultural românii ardeleni ce alcătuiau populația majoritară de acolo.

Identitatea culturală pronunțată a românilor ardeleni, cu un caracter evident mai occidental decît al regătenilor, precum și existența comunității maghiare relativ numeroase și bine organizate și atitudinea sa consecvent opoziționistă față de naționalismul post-comunist au dus la faptul că, spre deosebire de Bielorusia, Ucraina și Serbia, în România Ardealul de

astăzi, adică cel luat în sens larg, ca fragment central-european, poate juca un rol determinant în ceea ce privește viitorul întregii țări. Vreau să precizez că atunci când vorbesc despre identitatea culturală specifică a ardelenilor (români, unguri și bineînțeles puținii germani rămași), mă gândesc în primul rând la atitudinea lor față de muncă și cultura lor politică, strâns legată de aceasta. Adică la acele trăsături specifice care sînt relevante în condițiile democrației de masă și se evidențiază nu atît în rîndul elitelor, ci mai mult la nivelul „majorității”.

H. R. Patapievici are probabil dreptate, cînd spune că nu crede că creativitatea maghiară ar fi mai puternică în Ardeal sau în Voivodina decît în Ungaria, și ar fi putut să afirme liniștit același lucru în ceea ce-i privește pe românii din Ardeal și din București. Totodată nu se îndoiește de faptul că românii ardeleni sînt „mai de nădejde” decît regătenii, ceea ce se datorează „*fericitei influențe a imperiului*”²³ austriac. Creativitatea politică a Transilvaniei poate avea o însemnătate vitală pentru România, pentru că s-a manifestat tocmai atunci cînd logica indiferentă a democrației majoritare era cît pe-acî să tragă pe linie moartă elitismul regătean pro-occidental.

Diferența esențială dintre Ardeal și restul României s-a văzut încă de la primele alegeri din mai 1990. 29% din voturile pentru Ion Iliescu, 40% din cele pentru Ion Rațiu și 66% din voturile pentru Radu Câmpeanu (care era considerat pe atunci candidatul autentic al opoziției pentru președinție), au provenit din Transilvania, unde se află 34% din populația cu drept de vot.²⁴

Însă nu toată lumea vrea să accepte acest lucru evident. În excepționala sa carte despre miturile istoriei românești, Lucian Boia amintește că, în analiza făcută alegerilor din 1990-1992, Pavel Câmpeanu neglijează complet datele defalcate pe județe și regiuni. „Or, — scrie conducătorul Centrului de istorie a imaginarului al Universității din București —, *lucrul cel mai uimitor este că, mai ales după alegerile prezidențiale din octombrie 1992, vedem două zone ce se disting clar una de alta, separate prin linia de graniță ce despărțea odinioară România de Monarhia Austro-Ungară.*”²⁵

Din studiul dedicat de István Székely analizei pe județe a rezultatelor alegerilor parlamentare din 1990 și 1992, precum și a alegerilor pentru administrația locală din 1992, rezultă că în timp ce în 1990 — la alegerile parlamentare — opoziția a obținut rezultate peste 40% doar în cele 4 județe unde numărul populației maghiare este cel mai ridicat, în 1992 județelor Harghita, Covasna, Mureș și Satu Mare li s-au alăturat și județele Bihor, Arad și Timiș (avînd rezultate de peste 50%).²⁶

La alegerile din 1996 s-a produs ruptura și în județele din centrul Transilvaniei, cu o populație preponderent românească. Acest lucru a demonstrat clar că este vorba de un dat structural care depășește prin semnificația sa cu mult factorul maghiar. Este vorba de o tendință politică de o importanță majoră ce se accentuează treptat, și care încă nu s-a încheiat. În 1990 „ciudățenia” ardeleană se datora încă în mare parte opțiunii electorale în bloc, ce putea fi considerată chiar conjuncturală, a celor 20% de populație maghiară din zonă, neputînd să se impună nici măcar în Ardeal ca o tendință majoritară. În 1992, această majoritate regională a fost atinsă, dar nu devenise încă factor decisiv la nivelul țării.

În fine, în 1996 s-a ajuns la situația în care practic Transilvania a fost cea care a hotărît rezultatele alegerilor la nivelul întregii țări. Prin aceasta nu doresc să subestimez rezultatele obținute de fosta opoziție pe teritoriul Regatului, dar cred că nu greșesc cînd afirm că acolo (cu excepția județelor Constanța și Prahova și a orașului București) nu era vorba într-atît de o opțiune pozitivă, clară și mai ales de durată, ci mai degrabă de dezamăgirea produsă de regimul anterior.

Reprezentanții elitei spirituale românești se raportează în mod diferit la fenomenul ardelean. Constatările lui Boia și Patapievici arată că ei așează la originea lui tradițiile specifice ale Monarhiei Austro-Ungare. În comentariul făcut alegerilor din 1996, ardeleanul

Emil Hurezeanu explică tot prin tradițiile istorice divergente diferențele frapante dintre cele două regiuni. „*Valorilor central-europene ale iluminismului, reformei, toleranței și competiției, scrie el, care îi caracterizează îndeosebi pe românii ardeleni, li se adaugă în România forme ale culturii sociale și politice aflate sub influența contemplației și pasivității, adică a altor coduri, mai puțin active din punct de vedere social, ce sînt caracteristice zonei de valori ortodox-răsăritene.*” Aceasta, adaugă pe bună dreptate autorul, „*nu este o judecată de valoare, ci o constatare.*”²⁷

Deși alteritatea Transilvaniei este evidentă de fapt pentru toată lumea, pînă acum doar Gabriel Andreescu a atras atenția asupra rolului regional ce poate deriva de aici. Dacă maghiarii din Transilvania, atrage atenția președintele Comitetului Helsinki din București, în loc să fetișizeze autodeterminarea și diferitele forme de autonomie națională, ar pune accentul pe spiritul de competiție, pe multiculturalitate, pe exploatarea la maxim a relațiilor potențiale dintre teritoriile de lîngă granița româno-maghiară, „*ar putea pune în mișcare conștiința civică a întregii Transilvanii.*” După părerea lui Gabriel Andreescu, ar fi un lux deosebit, o neglijență de neiertat să nu se profite de avantajele oferite de „*păstrarea în adîncurile structurii sociale ale acestei minunate regiuni a forței civilizatoare a vechii Mitteleurope.*”²⁸ Nu merge însă nici el atît de departe, încît din cele de mai sus să tragă posibile concluzii instituționale, chiar constituționale.

Andrei Marga, care se ocupă de filozofia unificării europene, consideră și el că schimbarea din 1989 a smuls pur și simplu întreg teritoriul central-est-european din strînsoarea particularităților etnice și a pus sub semnul întrebării înseși bazele tradiționalei filozofii a istoriei etniciste, conform căreia „*drumul spre universalitate trece prin cultivarea specificului etnic*”. Cum însă „*trăirea intensă*” a identității etnice este un dat inevitabil al regiunii, pentru a evita conflictele este nevoie de schimbarea mecanismului de identificare.²⁹ Sînt întru totul de acord cu această concluzie, un singur lucru nu îmi este însă clar: dacă tot considerăm schimbarea indispensabilă, atunci de ce ne-am mulțumi cu înlocuirea clișeele tradiționale ale identificării etnice printr-un alt clișeu, mai simpatic, dar tot de identificare etnică, ce s-ar baza de data aceasta, după Marga, pe urmarea „*realizărilor exemplare*”?

Conform rețetei liberale general acceptate, conflictele de natură politică generate de separatismul și exclusivismul etnic pot și trebuie anihilate în comunitatea politică superioară a națiunii. Astăzi însă știm deja foarte bine că nu numai separatismul etnic, ci și omogenizarea națională poate duce la conflicte. În consecință, la baza acțiunii politice care să ducă la rezolvarea efectivă a conflictelor trebuie să așezăm, în loc de etnicitate și naționalitate, teritorialitatea, identitatea teritorială, locală. De fapt, putem privi națiunea ca un fel de camuflaj, prin care statul își îmbracă într-o formă democratică puterea exclusivă pe care o exercită asupra „*propriului*” teritoriu și o face să fie unanim acceptată — în interiorul spațiului dat — prin forța „*irezistibilă*” a simțămîntului național. Dar această legitimare spontană e în fond la fel de vulnerabilă și labilă, cum a fost și cea a monarhilor absoluți, și, ca și legitimarea dinastică, nu poate dura o veșnicie.

Stăpînirea absolută a statului asupra „*propriului*” teritoriu sau, dacă preferați, suveranitatea absolută este astăzi un lucru cel puțin la fel de respingător (și periculos) ca tendința absolutistă a statului autocrat din secolul al XVII-lea de a stăpîni societatea civilă. Iar tiranul, scria János Apáczai Csere, (profesor cu vederi puritane de la colegiul reformat din Alba Iulia, mai apoi de la cel din Cluj), la numai patru ani de la decapitarea regelui Charles Stuart, „*cel care voit și cu bună știință se pune întotdeauna sau doar uneori în calea dreptății societății civile... poate fi distrus cu frumosul sau în luptă.*”³⁰ Conflictul inevitabil deriva din faptul că în timp ce supușii devin cetățeni, iar parlamentul se transformă dintr-o adunare a nobililor într-o instituție proprie a „*societății civile*” ce funcționează deja ca o societate politică, unii regi nu voiau să renunțe la ficțiunea juridică a puterii absolute a statului. Dreptul

statului și dreptul societății nu se pot baza pe principii aflate în opoziție, iar în cazul în care apare un conflict, acest lucru duce inevitabil la un război civil deschis sau latent. Ori statul integrează societatea, ori societatea statul.

Occidentul, ca civilizație politică a statului integrat de către societate, în faza finală a întregii sale dezvoltări politice din epoca modernă, datorită forței irezistibile și nevoii naturale cu care s-a impus autoguvernarea (autoadministrarea), s-a confruntat la sfârșitul secolului al XX-lea cu o nouă situație de coliziune, caracterizată prin conflictul dintre suveranitatea statului și interesele locale ale regiunilor, dintre parlamentul central și nevoia de parlamente locale a teritoriilor sau regiunilor. Această nouă coliziune este *par excellence* starea de război civil a epocii postmoderne (ce urmează statelor naționale).

Soluția teoretică și practică a problemei au găsit-o englezii atât în secolul al XVII-lea, cât și acum. În vremea glorioasei revoluții, prin împărțirea competențelor juridice între rege și parlament, iar astăzi prin introducerea devoluției, care realizează împărțirea rațională a puterii între parlamentul central și cele locale. Devoluția înseamnă că dominația exclusivă asupra teritoriului statal unic, spiritualizat în „sufletul națiunii” este înlocuită de pluralismul teritoriilor. Teritoriile locale (ținuturi istorice sau regiuni nou apărute) se transformă prin devoluție din obiecte aflate în administrația statului în subiecte ale statului, într-o anumită privință devin ele însele stat, după cum și cetățenii au devenit „suverani” în Europa Occidentală a secolului al XVII-lea.³¹

Evident pluralismul teritoriilor nu înseamnă că statul național va trebui să împartă cu statul vreunei alte națiuni dominația atotputernică pe care o exercita mai devreme asupra „propriului teritoriu suveran”. Totodată nu poate însemna nici apariția unor noi exclusivități teritoriale subnaționale pe teritoriul dat al respectivului stat național, prin împărțirea în vreun fel a precedentei suveranități teritoriale unitare. Până și Partidul Național Scoțian, care are drept scop obținerea independenței totale a Scoției și care pînă nu demult era cu totul împotriva devoluției, consideră că șeful statului trebuie să rămînă tot regina Angliei (și urmașii ei), și dorește de asemenea să rămînă în cadrul Uniunii Europene ale cărei instituții vrea să le întărească, nu să le slăbească.³² Neil MacCormick, principalul teoretician al acestui partid, demontează construcțiile teoretice tradiționale ale suveranității și absolutismului statului național nu de pe pozițiile vreunui „*atavism naționalist*”, ci sprijinindu-se pe „*mica statalitate*” (*Kleinstaaterei*)³³ a Uniunii Europene și ca adept al așa-zisului liberalism al drepturilor (*rights-based liberalism*).³⁴

Margaret Thatcher, care în opinia profesoarei de politologie Alice Brown de la Universitatea din Edinburgh, a avut un rol important în consolidarea identității scoțiene³⁵, nota următoarele în memoriile sale despre relația dintre Regatul Unit și scoțieni: „*Scoțienii, fiind o națiune istorică, au indubitabil drept la autodeterminare națională; pînă acum ei și-au exercitat acest drept alăturîndu-se Regatului Unit și rămînînd în cadrul lui. Dacă se vor hotărî pentru independență, nici un partid sau om politic englez nu le va sta în cale, oricît de mult le-am regreta plecarea. Ceea ce nici scoțienii (și nici englezii) nu pot face este să fixeze ei înșiși condițiile de rămînere a lor în cadrul Regatului Unit, fără să țină seama de părerile celorlalți. Dacă restul Regatului Unit nu dorește devoluția guvernării, atunci națiunea scoțiană poate încerca să convingă acest rest despre virtuțile ei; poate va avea chiar succes făcînd aceasta; dar nu poate cere să aibă dreptul la devoluție în cadrul Regatului Unit.*”³⁶

Prin organizarea referendumului privitor la devoluție, Partidul Laburist a permis scoțienilor tocmai ceea ce nu vroia să le permită fostul prim-ministru britanic care se autodefinea „*un englez chintesențial*” (*a quintessential English figure*): și anume să organizeze un referendum separat, ceea ce însemna de fapt un fel de avans acordat în privința autoguvernării, mai precis la dreptul la autonomie pentru scoțieni ce reprezintă doar 10% din totalul populației. Rezultatul este cunoscut: la referendum au participat peste 60% din

cetățenii cu drept de vot, iar dintre aceștia 75% au votat pentru un parlament autonom și 63,5% au votat și pentru a i se acorda acestui parlament dreptul de a stabili impozite (ceea ce înseamnă că își asumă și consecințele financiare ale autonomiei).³⁷

Reforma constituțională a guvernului laburist merge însă mult mai departe, parcă pentru a inversa logica thatcheriană: după constituirea parlamentelor scoțian și galez, propune o soluție separată, în două trepte, pentru regiunile din Anglia: întâi vor fi delegați în adunările regionale ce se vor constitui reprezentanți din consiliile locale deja existente în urma alegerilor, iar mai târziu, în funcție de împrejurările și cerințele locale, se va trece la introducerea unor parlamente locale alese prin vot direct.³⁸

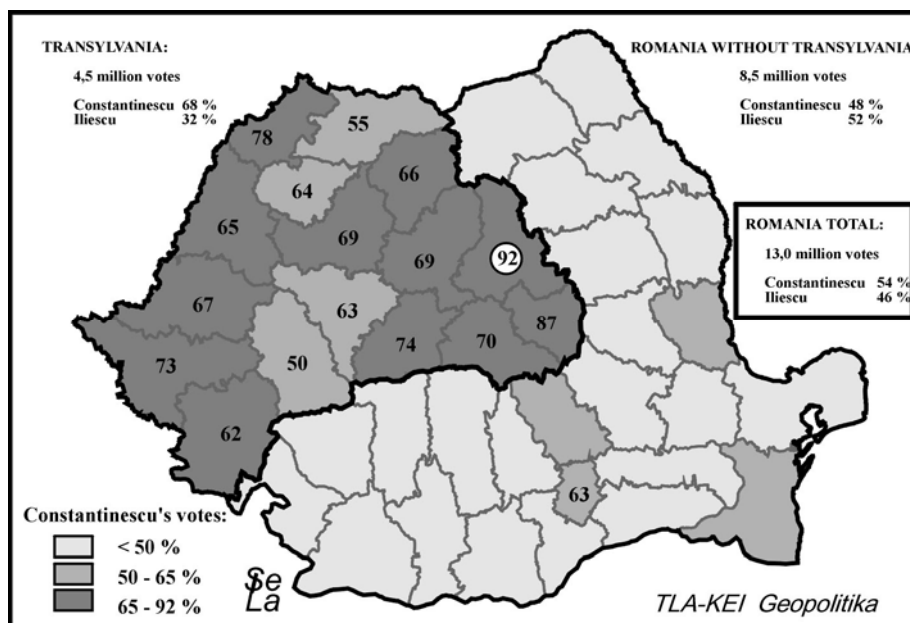
Deosebit de importanta reformă constituțională britanică prefigurează acea nouă construcție europeană de drept statal cu trei nivele ce are toate șansele să se constituie în primele decenii ale secolului următor: statul local, statul național, care se păstrează neschimbat ca un cadru formal, și supra-statul federal care reglează viața economică a Uniunii și garantează pacea sa internă și externă. Acest lucru înseamnă în esență că construcția noii Europe va fi determinată de nucleul federativ vizibil în fig.3, precum și de periferiile federale ce se leagă din toate direcțiile de acest nucleu, iar nu de statele și forțele politice care forțază menținerea sistemului de state naționale. Conservatorii englezi anti-europeni, francezii ce nu se pot elibera de gaullismul de dreapta și de stînga, italienii care tot amîină introducerea federalismului și nu în ultimul rînd unii politicieni central-europeni care continuă să defileze sub stindardul naționalismului și suveranității din secolul al XIX-lea vor face bineînțeles tot posibilul pentru a bloca acest proces. Sistemul statului național însă, după cum observă în mod pertinent Ferenc Glatz: „*în forma actuală nu poate fi menținut în integrarea modernă. Trebuie să cedeze din drepturile sale în domeniul economic și al politicii de securitate unităților integrative internaționale și trebuie să renunțe la anumite drepturi în favoarea unităților administrative mai mici.*”³⁹

Dificultatea majoră în calea realizării acestui proiect nu o constituie faptul că nici în cadrul Uniunii Europene nu există unanimitate asupra lui, ci că această istorică schimbare de model are șanse de a se realiza doar în acea parte a Europei care se întinde la vest de linia de demarcație a lui Huntington.

4.

Ajunși la sfîrșitul studiului nostru, trebuie să punem din nou întrebarea: ce se va întîmpla cu acele fragmente central-europene care, datorită tradițiilor lor și dezvoltării lor economice și culturale, ar fi capabile să realizeze schimbarea de model, dar nu este la fel de sigur că și țările cărora le aparțin vor fi în stare să o facă. Transilvania, de exemplu, deoarece a avut de-a lungul istoriei sale instituții politice, juridice și ecleziastice proprii, ca un „*stat mic*”⁴⁰, iar mai târziu, în secolul al XIX-lea a fost considerată de românii ardeleni o regiune cu entitate politică proprie, ar avea în principiu șanse foarte mari să dobîndească un statut juridic asemănător cu cel al Scoției.⁴¹

Problema însă nu este a Transilvaniei, ci a României. Dat fiind că problema transilvană, de la prăbușirea statului istoric maghiar, nu mai este o problemă maghiară, ci una românească, ea a devenit problema coerenței interne a statului român, sau, mai dramatic, a supraviețuirii statului român; de aceea, totul depinde de ceea ce se va întîmpla în viitorul apropiat în România sau mai bine zis cu România.

Rezultatele alegerilor prezidențiale din 17 noiembrie 1996,
În Transilvania și teritoriul fostelor principate române

Fortând puțin lucrurile, putem afirma următoarele: România ori va fi în sta-re să se ridice la nivelul Transilvaniei, ori va fi antrenată — tîrînd și Transilvania după ea — în categoria țărilor lipsite de succes sau falimentare (*failed states*) din zona de criză ce se întinde din Muntenegru pînă în Siberia.

Considerînd că un stat de succes este acela care este capabil și în era postnațională a istoriei să funcționeze, ca o legătură (*switchyard*) între scenele principale, locale și supranaționale, ale economiei și politicii, falimentar este statul care nu reușește să se conecteze la mișcările dinamice ce apar la nivel local și supra-național. Lăsînd acum la o parte o mulțime de alte aspecte, din punct de vedere juridic acest lucru înseamnă că statul falimentar nu vrea sau nu are curajul să acorde mai multă libertate de mișcare unităților sale administrative locale, pentru că, pe bună dreptate sau nu, crede că acest lucru ar constitui un prim pas spre ruperea acestor teritorii din cadrul statului. Deoarece integrarea interioară a statului falimentar este problematică (doar statul care este sigur că prin aceasta nu își pierde identitatea și forța de coeziune își poate permite să acorde unor unități administrative ale sale, prin devoluție, pînă și autonomie politică), un astfel de stat nu poate adera la nici un fel de forme de integrare supra-națională⁴², care de fapt ar constitui pentru el un fel de umbrelă de protecție în momentul inevitabilei slăbiri a forței de coeziune a instituțiilor proprii. Din nefericire, este vorba de o perfectă situație-capcană.

În timp ce statele falimentare rătăcesc prin labirinturile integrării interne și externe, nu putem să nu observăm că avîntul expansionist al Occidentului e pe terminate. Procesele deja pornite vor mai permite integrarea cîtorva state central-europene în sistemul instituțional al Occidentului, care se confruntă cu mari sfidări din interior. Dar este total inutil să visăm despre noi și noi valuri ale extinderii. Din acest punct de vedere, este demn de atenție cel mai nou studiu al lui Huntington (dacă am început cu el, să terminăm tot cu el), în care același autor, care în ultimii ani considera vital pentru coerența internă a Occidentului să se facă lărgirea NATO cu țările de la Vișegrad, ne atrage acum atenția asupra unor fenomene ce pun în pericol coerența internă a Statelor Unite și vede soluția în reformularea urgentă a politicii externe americane, puse în slujba interesului național.⁴³

Extinderea selectivă a NATO a putut să aibă loc pentru că acest lucru întărește atît pozițiile europene ale Americii, cît și conștiința vocației internaționaliste a guvernării Clinton.

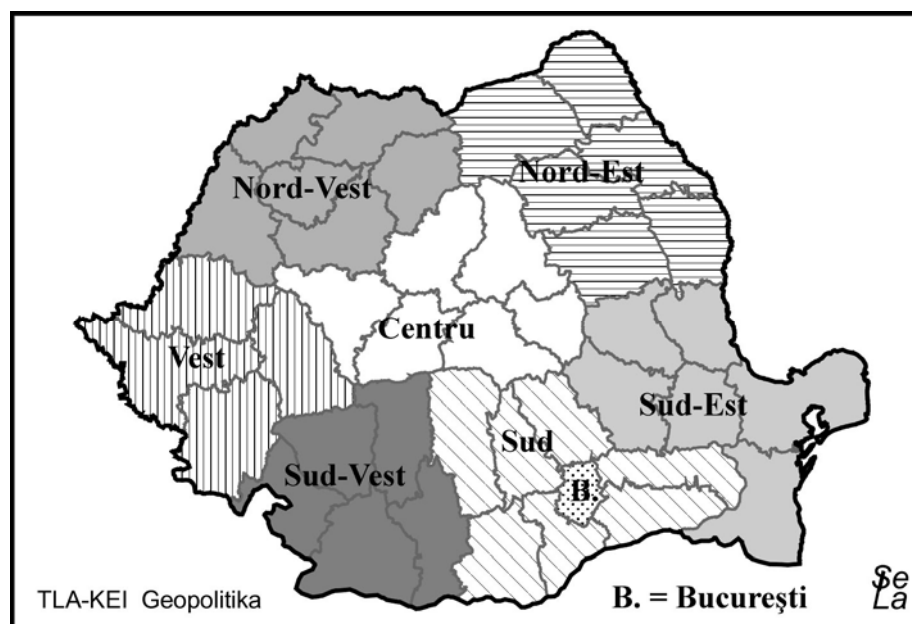
După 1999 însă, cei care așteaptă integrarea nu mai pot conta pe o asemenea coincidență fericită.

România, situată între două zone de state falimentare, cea post-iugoslavă, și cea post-sovietică, nu are prea mult timp la dispoziție pentru a acționa. Dar ce poate face dacă nu e sigur că Occidentul o va integra în deceniul viitor și totuși ea nu se poate resemna cu această soartă? Poate alege calea urmată de guvernarea Iorga din 1931, (care a luat locul guvernului „ardelean” al lui Iuliu Maniu) orientată spre o recentralizare agresivă și anti-transilvanism, cu toate consecințele catastrofale, sau se poate hotărî să facă un pas radical, care nu poate fi altul decât reorganizarea țării pe baze federale, sau, cel puțin, acordarea posibilității devoluției pentru Transilvania și celelalte regiuni ale țării care își vor manifesta interesul în această privință.⁴⁴ Ori, ori.

O nouă recentralizare, deja zgomotos reclamată în mare parte de opoziția „națională”, poate distruge orice posibilitate de compromis, ceea ce va pune sub semnul întrebării succesul final al procesului de modernizare a României din ultimii 150 de ani, periclitând totodată și integrarea regiunilor țării cu tradiții diferite. Prin federalism sau prin introducerea soluției devoluționiste, ce poate fi realizată mai ușor și mai ales treptat, problemele modernizării politice a României și cele ale integrării interne, atât de strâns legate între ele, s-ar putea rezolva concomitent. Regiunile de curînd înființate (fig.4) — deocamdată lipsite de orice competență — ar putea constitui un bun punct de pornire pentru pașii ulteriori.

Între cele două războaie, românii ardeleni, dezamăgiți în așteptările lor, nu s-au putut înțelege nici cu maghiarii ardeleni — care pe atunci își mai considerau situația provizorie —, nici cu Bucureștii care își „deschisese cu prețul unor uriașe sacrificii” în fața lor „ușa casei”, și îi trata ca atare pe noii veniți.⁴⁵

Astăzi, pentru prima dată după 1918, sînt create condițiile pentru un compromis real. Ca să supraviețuiască catastrofei identitare descrise cu precizie de Patapievi⁴⁶, elita care vrea să ducă modernizarea României pînă la integrarea totală și definitivă în civilizația occidentală are nevoie de „popor”, de acea majoritate absolut necesară în democrație, iar Transilvania, are nevoie de un stat, în cadrul căruia să-și poată păstra și dezvolta propria identitate culturală și politică.⁴⁷

Regiuni din România

NOTE

1. **Adevărul, Evenimentul Zilei, Curierul Național**, 13 noiembrie, 1996.
2. Béres Katalin, *Convorbire cu deputatul Boda József*, în **Brassói Lapok**, 13-19 iunie 1997.
3. Wang Gungwu, *A Machiavelli for Our Times*, în **The National Interest**, 46. Winter 1996/97, pp. 69-73.
4. Nu este întâmplător că astăzi tocmai capul familiei Habsburg subliniază faptul că, pe lângă Croația și Slovenia, și Bosnia aparține Occidentului. Totodată recunoaște că „în partea Bosniei stăpînită de sîrbi a luat ființă un fel de formațiune mixtă, deoarece mulți sîrbi din Serbia s-au stabilit acolo.” (Habsburg Ottó: *A Balkán határai*. [Granițele Balcanilor] **Magyar Hírlap**, 1997, august 30)
5. Samuel P. Huntington, **The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order**, Simon & Schuster, New York, 1966. 159-161. Citatele de Huntington, după cum urmează: Michael Howard: *Lessons of the Cold War*, în **Survival**, 36. Winter 1994. 102-103; Pierre Béhar, *Central Europe: The New Lines of Fracture*, în **Géopolitique**, 39 (Ediția engleză, august, 1992), 42; Max Jakobson, *Collective Security in Europe Today*, în **Washington Quarterly**, 18 (Spring 1995), 69; Max Beloff, *Fault Lines and Steeples: The Divided Loyalties of Europe*, în **The National Interest**, 23 (Spring 1991), 78. Citatele autorilor central-europeni, după cum urmează: Andreas Oplatka, *Vienna and the Mirror of History*, în **Géopolitique**, 35 (Ediția engleză, Autumn 1991), 25; Vytautas Landsbergis, *The Choice*, în **Géopolitique**, 35 (Ediția engleză, Autumn 1991), 3; **The New York Times**, 23 aprilie, 1995, p. 5E.
6. Pierre Hassner, *Morally Objectionable, Politically Dangerous*, în **The National Interest**, 46, Winter 1996/97, pp. 63-69.
7. H.-R. Patapievici, **Politice**, Humanitas, București, 1997, pp. 237-238.
8. Despre statul-civilizație, despre noțiunea de civilizație ca și comunitate politică vezi Molnár Gusztáv, *Külpolitika és stabilitás* (Politică externă și stabilitate), în **Közép-Európa az integráció küszöbén** (Europa Centrală în pragul integrării). Conferința din 1996 a Fundației Teleki László, Institutul Europei Centrale, Budapesta, 1977, p. 36.
9. H.-R. Patapievici, Op. cit., p. 239; p.342.
10. Samuel P. Huntington, *The West Unique, Not Universal* (Occidentul unic, nu universal) 2000, în **Foreign Affairs**, 1966, nov-dec.) 1997/6, pp. 18-19. Studiul constituie un capitol din noua carte a autorului.
11. Yves Lacoste: *Préambule*, în **Dictionnaire de Géopolitique**, Paris, 1993, pp. 1-34; Yves Lacoste, *Périls géopolitiques en France*, în **Hérodote**, No. 80, 1996, pp. 3-23; Béatrice Giblin-Delvallet, *La cohésion nationale et le mouvement social de décembre 1995: une question de géopolitique interne*, în **Hérodote**, No. 80, 1996, pp. 174-190; Yves Lacoste, *Le passé des territoires*, în **Hérodote**, No. 74/75, 1994, pp. 3-6; Joseph Rovin, *Identité et territoire dans l'histoire de la France et de l'Allemagne*, în **Hérodote**, No. 72/73, pp. 22-29; Béatrice Giblin-Delvallet, *Les territoires de la nation à l'heure de la décentralisation de l'Europe*, în **Hérodote**, No. 62, 1991, pp. 22-43.
12. Despre punctul de vedere britanic și german vezi *Who will join the club?* în **The Economist**, 7 iunie 1997; *Germany Supports U.S. Over Alliance Expansion*, în **International Herald Tribune**, 1997, 14-15 iunie.
13. Sloganul extinderii democrației de piață („*enlargement of market-democracy*”) a fost enunțat de Anthony Lake, fostul consilier pentru securitate națională al lui Clinton, în discursul său ținut la Universitatea Johns Hopkins. (A. Lake, *The Logic of a U.S. Strategy of Enlargement*, în **International Herald Tribune**, 24 Septembrie 1993.)
14. Jacques Attali, **Europe(s)**, Paris, 1994, pp. 32; 36; 52-54.
15. Despre concepția lui Mackinder asupra Occidentului ca spațiu geopolitic, vezi: Molnár Gusztáv, *A NATO-bővítés geopolitikája* (Geopolitica extinderii NATO), în **Beszélő**, 1997/3, pp. 35-47. În engleză, *The Geopolitics of NATO-enlargement*, în **The Hungarian Quarterly**, Summer 1997, pp. 3-16.
16. Violette Rey, *Europe Centrale, Europe de l'Est. Un point de vue de géographe*, în **La Nouvelle Alternative**, 1987 decembrie, p. 41.
17. Pierre Béhar, **L'Autriche-Hongrie idée d'avenir. Permanences géopolitiques de l'Europe centrale et balkanique**, Paris, 1991, pp. 172-173. Concepția lui Béhar a primit imediat după apariția cărții o dezmințire de la Kende Péter, prin articolul *La fédération danubienne: idée d'avenir?*, în **Commentaire**, 1991, p. 54. Studiul a apărut apoi și în limba maghiară la Budapesta în 1994.
18. Molnár Gusztáv, *Közép-európai konföderáció* (Confederația Central-europeană), în **Limes**, 1992 ianuarie.
19. *Közép-Európa nincs* (Europa Centrală nu există), convorbire cu istoriograful britanic Norman Davies, în **Közép-Európa**. Ediția specială comună **Magyar Hírlap, Gazeta Wyborcza, Lidove Noviny si Sme**, 28 mai 1994. Este cît se poate de semnificativ faptul că imediat după reparația la hotarele estice ale Ungariei și Poloniei a graniței mai vechi dintre Occident și Orient, în cadrul Universității de Vest din Timișoara s-a constituit un grup de studiu interdisciplinar „A treia Europă” care își propune studierea sistematică a conceptului

de Europă Centrală ca topos geo-politic, matrice mental-afectivă și model cultural. Vezi Adriana Babeți, *Europa Centrală — un concept cu geometrie variabilă*, în **Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii**, antologie coordonată de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, Iași, 1997, p. 12.

20. Sorin Antohi, *Români în 1995: geografie simbolică și identitate socială*, în volumul lui Jordan Chimet, **Momentul adevărului**, Editura Dacia, Cluj, 1996, pp. 263-264. Kundera este citat după Antohi; pentru notele lui Patapievici despre Kakania vezi **Politice**, pp. 298-299.

21. György Konrád: *Rêve-t-on encore d'une Europe centrale?* în **La Nouvelle Alternative**, 1987, decembrie, pp. 7-8.

22. Al. Cistelean, *Provincia ratată. Eseu despre Transilvania*, în **Gazeta de Mureș**, mai-iunie 1993.

23. H.-R. Patapievici, Op. cit., pp.120; 299.

24. Alexandru I. Bejan, *Prezentarea și analiza comparativă a rezultatelor alegerilor de la 20 mai 1990*, în **Renasterea unei democrații: alegerile din România de la 20 mai 1990**, IRSOP, 1991, p. 115.

25. Lucian Boia, **Istorie și mit în conștiința românească**, Humanitas, București, 1997. Boia amintește că sînt demne de atenție și diferențele existente în interiorul celor două mari zone. Referitor la zona ardeleană — defalcată pe județe — s-au făcut deja niște analize (vezi studiul lui István Székely, citat în nota 26). Dar și mai departe — pînă la nivel de comună și sat — merge sociologul clujean Marius Lazăr, deși aceste interpretări la nivelul cel mai de jos, oricît ar fi de pline de învățăminte, sînt îngredite din cauza numărului scăzut de date disponibile. Lucian Boia a mai publicat în anii trecuți și două foarte importante volume de studii editate de Universitatea din București, **Mituri istorice românești** (1995), **Miturile comunismului românesc** (1997) în ediția Universității din București

26. Székely István, *Választottunk...(Am votat...)*, în **Magyar Kisebbség**, 1996. nr.1-2, pp.15-70, fig. 6 și 9,

27. Emil Hurezeanu, *Cine a cîștigat alegerile?*, în **22**, 1996/49, 4-10 decembrie.

28. Gabriel Andreescu, *Privirile, îndreptate spre Republica Moldova ori spre Ungaria?* în volumul **Naționaliști, antinaționaliști... O polemică în publicistica românească**, Iași, 1996, p.23. Despre rolul de locomotivă al Transilvaniei, în scrierile lui Andreescu vezi *Mesaj transmis cu ocazia primirii premiului „Pentru minorități”* la Budapesta, 18 decembrie 1997, și publicat în **22**, 1996, ianuarie 4-9.

29. Andrei Marga, **Filosofia unificării europene**, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Cluj, 1997, p. 338.

30. Apáczai Csere János, **Magyar Encyklopaedia**, Kriterion, Bukarest, 1977, p. 418. Prima ediție a operei a fost publicată în 1653 la Utrecht, Olanda. E demn de remarcat faptul că Apáczai — în concordanță cu orientările de filozofie politică engleză și olandeză din vremea sa, dezvoltate pe terenul radicalismului calvinist — considera societatea civilă, sau cum o numea el „*societatea cetățenilor*”, o societate politică, adică un corpus politic din care face parte în mod organic, în afară de societatea civilă în sens restrîns, și puterea care se află în armonie cu adevărurile acesteia. Societatea civilă tolerată de puterea care nu dispune de legitimare socială este caracteristică absolutismului înclinat spre toleranță. Tot într-un altfel de mod reductiv se vorbea despre societatea civilă și în regimurile comuniste tirzii din Europa Centrală în anii 70-80. Critica interpretării reductive a societății civile și dezvoltarea noțiunii de societate politică în lucrarea autorului **O, Anglia, Anglia...Esszé az angol forradalomról** (O, Anglia, Anglia, Eseu despre revoluția engleză), Kriterion, București, 1984, capitolul „*Alternativa*”, pp. 91-130. Adaptînd la situația de azi, descentralizarea administrativă poate fi interpretată ca spațiu de acțiune al societății civile tolerate local, iar devoluția ca spațiu de acțiune pentru societatea politică locală.

31. Despre importanța regională și mondială a devoluției, vezi *A devolúció forradalma*. (Revoluția devoluției) *Molnár Gusztáv răspunde întrebărilor lui Ágoston Hugó*, publicat în **A Hét**, 17 martie 1995.

32. **Independence in Europe. The Scottish National Party's General Election Manifesto**, Edinburgh, 1977, pp. 5; 47-48.

33. Despre statalitatea mică, vezi studiul lui Kosáry Domokos, *Az európai kis államok típusai* (Tipurile statelor mici europene), publicat în volumul **A történelem veszedelmei** (Pericolele istoriei) Scrieri despre Europa și Ungaria, Budapest, 1987, pp. 451-483.

34. Neil MacCormick, *What Place for Nationalism in the Modern World?* în **The Hume Papers on Public Policy**, Spring 1994, pp. 79; 94-95. *Sovereignty: Myth and Reality*, în **Scottish Affairs**, Spring 1995, pp. 1-13. Materialul despre suveranitate, o discuție organizată de Centrul de Cercetări Politice *Korridor* din Budapesta, vezi **A szuverenitás káprázata** (Mirajul suveranității), Budapest, 1996.

35. *L'identité écossaise s'est affirmée durant les années Thatcher*, în **La Croix**, 1997, 12 septembrie.

36. Margaret Thatcher, **The Downing Street Years**, New York, 1995, p. 624.

37. **Cartea Albă** din 1997 a guvernului laburist al Marii Britanii, în capitolul său introductiv precizează atribuțiile parlamentului scoțian, precum și noile relații juridice dintre Scoția și Regatul Unit, după cum urmează:

„*Parlamentul Scoțian deține prerogative legislative într-o arie foarte largă de probleme care afectează Scoția. Executivul scoțian, coordonat de un prim-ministru, va funcționa în același fel ca guvernul britanic și va răspunde în fața parlamentului scoțian. Parlamentul și executivul scoțian vor fi responsabili de:*

— *Sănătate, inclusiv Serviciul Național de Sănătate al Scoției, precum și sănătatea publică și mentală;*

— Educație și instrucție, incluzând nivelele preșcolar, primar, gimnazial, liceal și universitar; programele și politicile educaționale;

— Administrația locală, protecția socială cuprinzând structura guvernării și finanțările locale; protecția socială, sectorul voluntar, asigurarea de locuințe, refacerea zonelor, supravegherea și planificarea construcțiilor;

— Dezvoltarea economică și a transportului, inclusiv responsabilitatea pentru dezvoltarea economică a Scoției; acordarea de sprijin și asistență financiară sau de altă natură industriei și afacerilor scoțiene; promovarea comerțului și a exportului; investiții interne; turism; părți ale sectorului energetic; administrarea fondurilor structurale europene; chestiuni legate de transportul rutier, feroviar, aerian și maritim;

— Afacerile și legislația interne, codul civil și codul penal, sistemul judiciar și de cercetare penală, inclusiv poliția și penitenciarele; asistența legală; eliberarea deținuților cu condamnări pe viață și a celor deținuți în urma unor erori judiciare; chestiuni electorale; apărarea civilă și intervențiile în caz de catastrofe;

— Mediul, intrând aici politicile de protecție a mediului și chestiunile legate de poluarea aerului, apeii și solului; protecția pânzei freatice;

— Agricultură, pescăriile și domeniul forestier;

— Sportul și artele, incluzând Consiliul Sportiv Scoțian, Consiliul Scoțian al Artelor și instituțiile naționale;

— Cercetarea și statistica referitoare la domeniile delegate.

Legislația care pune bazele Parlamentului Scoțian va specifica prerogativele rezervate Parlamentului Marii Britanii. Acestea vor include Constituția Marii Britanii; politica externă a Marii Britanii în relație cu Europa; securitatea națională a Marii Britanii; stabilitatea sistemului monetar, economic și financiar al Marii Britanii; piețele comune pentru mărfurile și serviciile Marii Britanii; cadrul legal referitor la muncă; protecția socială; majoritatea prevederilor referitoare la siguranța transporturilor.

Scoția rămâne parte integrantă a Marii Britanii, iar regina rămâne șeful statului Marii Britanii. Parlamentul Marii Britanii este și va fi în continuare suveran. Parlamentarii Scoției vor juca în continuare un rol constructiv la Westminster. Numărul fotoliilor parlamentare scoțiene va fi revizuit.

Secretarul de Stat pentru Scoția va colabora cu Parlamentul Scoției și va reprezenta interesele Scoției în guvernul Marii Britanii. Executivul scoțian și guvernul Marii Britanii vor fi într-o strânsă colaborare la nivel ministerial și oficial.

Urmează să fie stabilit dacă prerogativele legislative vor ține de Parlamentul Scoției.

Relațiile în cadrul Uniunii Europene vor rămâne în continuare domeniul guvernului Marii Britanii, însă executivul scoțian va fi profund implicat în luarea de decizii în această sferă.

Miniștrii executivului scoțian vor participa la întrunirile importante ale Consiliului de Miniștrii, iar, dacă se va impune, vor vorbi în numele Marii Britanii. Parlamentul Scoției va fi împuternicit să evalueze propunerile legislative ale Uniunii Europene. Se va crea un birou al Scoției la Bruxelles pentru susținerea intereselor Scoției.

38. Cf. Colin Mellors, *Prospects for Regionalism: an English Perspective*, studiu prezentat la seminarul „**Regionalism, Integration and Sovereignty**”, Kőszeg, Hungary, 22 March 1997.

39. Glatz Ferenc, *A hatalmi államtól a szolgáltató államig* (De la statul- putere la statul prestator de servicii), în *Népszabadság*, 19 august 1997.

40. Statutul de autonomie juridică a Transilvaniei a durat din 1526 până în 1867, deci peste 340 de ani. În acest timp parlamentul său, dispunând de atribuții legislative precise, s-a întrunit de 407 ori. Legile adoptate în timpul principatului autonom al Transilvaniei au fost cuprinse în volumele **Approbatæ...** și **Compilatæ...** publicate în 1653, respectiv 1669. Merită să subliniem că în aceeași perioadă în Moldova și îndeosebi în Țara Românească se întruneau, doar arareori și întotdeauna doar la inițiativa domnitorului, niște adunări greu definibile ca parlament nobiliar, la care participau doar boierii credincioși domnitorului respectiv. Aceste adunări nu aveau niște atribuții clare, structuri de reprezentare și regulamente de funcționare, hotărârile le luau prin aclamații, iar rolul lor se rezuma în general la alegerea domnitorului și la aprobarea dată unor acțiuni domnești. Dat fiind că judecata se baza pe „legea lui Dumnezeu”, adunările domnești nu se ocupau de votarea unor legi „laice” (Vezi studiul lui Valentin Al. Georgescu, *Dreptul bizantin aplicat ca lege a lui Dumnezeu sau lege dumnezeiască*, din volumul **Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea**, București, 1980, pp. 248-253). Domnitorul era singurul judecător, judecătorul suprem, „așa-zișii judecători erau doar uneltele lui”, (Valentin Al. Georgescu și Emanuela Popescu-Mihuț, **L’organisation d’Etat de la Valachie, 1765-1782**, București, 1989, p. 63). Aici nu putea fi vorba de adunări nobiliare care se întruneau în sesiuni cu periodicitate determinată și care să fi putut limita sub vreo formă puterea domnească sau exercita vreun control asupra ei. (Vezi **Istoria dreptului românesc**, vol. I, București, 1980, pp. 264-270; Vezi și Valentin Al. Georgescu, **Bizanțul și instituțiile românești...**, pp. 47-51, 151-153.)

41. Pentru caracterizarea strategiei devoluționiste deosebit de moderne a românilor ardeleni, privită din perspectiva noastră actuală, sînt suficiente doar cîteva rînduri ale lui George Barițiu despre dieta de la Sibiu din 1863-1864. Rescriptul imperial citit la ședința de deschidere a dietei, scrie Barițiu: „nu ar fi avut atîta

importantă și nu ar fi fost pentru tot viitorul de folos așa mare ca pentru poporul român. Autonomia țării restaurată, individualitatea..., limba înălțată la rangul ce i se cuvine;... uniunea sau mai exact fuziunea cu Ungaria negată... **și, mai presus de toate, câteva milioane din veniturile țării lăsate pe fiecare an buget propriu al ei** [sublinierea mea — G. M.], din care cele trei popoare ale țării, pe lângă acoperirea cheltuielilor cerute de administrație și justiție, să-și poată înființa oricâte institute de cultură ar fi fost cunoscute ca necesare și folositoare, fără a fi silit să le cerșească cu căciula în mână de la altă țară și altă dietă. Dacă, de exemplu, națiunea română ar fi primit ca parte cuvenită ei din veniturile țării, în ultimii 24 de ani [Barițiu scria aceste rânduri în 1887 — G. M.] numai câte o jumătate de milion pe fiecare an imediat pentru înființare de școli, de internate, de societăți științifice și altele, unde am sta noi astăzi?! Să mergem la Croația și să vedem cu ochii noștri unde au ajuns ei cu partea lor de care, în puterea tratatului stors de la Ungaria, i se votează regulat în fiecare an.”

Pentru Barițiu nu constituia o chestiune de principiu faptul că românii ardeleni vor primi autonomia de la împărat sau de la parlamentul din Budapesta. Când a devenit deja evident că Viena renunță să mai încorporeze Ungaria în Imperiu și revine la recunoașterea statului propriu de drept al coroanei ungare, Barițiu scrie un articol în numărul din 31 iulie 1865 al **Gazetei Transilvaniei**, în care ia poziție pentru menținerea autonomiei Transilvaniei în cadrul Ungariei. Motto-ul său era următorul: „*Continuitate de drept, complanare* [împacare], *uniune*.” „*Dacă frații maghiari — îi scria în același an episcopul ardelean greco-catolic Alexandru Șuluțiu lui Barițiu — ar avea acel cumpăt și acea înțeleaptă politică, pe care la 1848 nu au avut-o, și în convocarea* [care va fi de convocat] *dieta a Ungariei, lepădându-se de ideea suprematizării și a hegemoniei și prin o lege nouă, toate acelea* [drepturi pe] *care națiunea noastră, pe calea legislației și a sancționării monarhului de la 1865 încoace, în dieta Transilvaniei, le-a căpătat, le-ar recunoaște de legiuite și valide și le-ar primi; și* [dacă] *ar fi mulțumiți cu egalitatea drepturilor, atunci, după a mea părere, «jogfolytonosság»* [„continuitatea de drept”] *lor tocmai și cu uniunea, pentru națiunea noastră încă nu numai* [că] *nu ar fi nici un rău, ci ar fi ceva acvizițiune* [folositor] *pentru că am intra în beneficiul unei constituțiuni așa liberale, cum e cea maghiară, și deodată s-ar consolida și conmasa* [uni] *și toată națiunea noastră din Transilvania, Ungaria și Banat.*” George Barițiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă**, ediția a II-a, vol. III, Muzeul de Artă, Brașov, 1995, pp. 266, 376.

Din păcate, elitei politice maghiare, atât în 1848, cât și în 1867, i-au lipsit simțul măsurii și înțelepciunea politică, pretinse pe drept de români. E inutil să ne mai jelim azi din cauza asta, dar în schimb trebuie neapărat să amintim faptul că dieta de la Sibiu a fost neglijată pînă acum de istoriografia maghiară. (Singura excepție o constituie cartea lui Mester Miklós, **Az autonóm Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863-64. évi nagyszabeni országgyűlésen** / Ardealul autonom și pretențiile naționale ale românilor la dieta de la Sibiu din 1863-64), apărută în 1936, care a fost însă complet uitată de toți editorii în beția retipăririlor din ultimii ani.) E ușor de spus că această dietă a constituit un instrument de omogenizare al politicii imperiale și că maghiarii i-au boicostat lucrările — să zicem — pe drept, în numele continuității drepturilor lor obținute la 1848, sau, dacă vreți, de mai demult, de la **Pragmatica santio** încoace. Tocmai de aceea am citat părerile lui Barițiu și Șuluțiu, ca să arăt că nu ne putem preface că la dieta de la Sibiu nu s-a întâmplat nimic, doar pentru că manipularea imperială a jucat un rol important în desfășurarea ei. Adevărata continuitate a drepturilor și adevărata înțelegere s-ar fi realizat, dacă constituționalitatea ar fi fost restabilă în așa fel încît acest lucru să nu însemne o sacrificare a drepturilor românilor.

42. Despre capacitatea de integrare (externă) a unor popoare în funcție de calitatea integrării lor interne, vezi Bíró Gáspár, Hamberger Judit, Molnár Gusztáv, Szilágyi Imre, Tóth István, *Autonómia és integráció* (Autonomie și integrare), sub redacția lui Molnár Gusztáv, în **Magyar Szemle Könyvek**, Budapesta, 1993, pp. 7-17.

43. Samuel B. Huntington, *The Erosion of American National Interests*, în **Foreign Affairs**, 1997 septembrie-octombrie, pp. 28-49.

44. Înainte ca domnul George Pruteanu să cheme poliția, aș vrea să-i amintesc ce a scris în prologul capitolului „*Propun federalizarea României*” din minunata sa carte-interviu cu scriitorul Petru Dumitriu, ca o scuză pentru scriitor. Concepția lui Petru Dumitriu, elaborată la Bad Godesberg și Metz, „*nu pică prea grozav în atmosfera politică a României de azi. Să ascultăm totuși, cu calm, argumentele scriitorului. Buna sa intenție e dincolo de îndoielă.*” Eu nu sînt român, nu trăiesc în Germania, iar mama mea nu face parte din aristocrația maghiară. De aceea nu cred că punctul meu de vedere va fi prea bine primit. Citind însă rîndurile lui Tocqueville pe care Dumitriu le recomandă românilor spre lectură, mai precis recitîndu-le, am înțeles de ce cel ce privește din afară o situație poate avea simțul pericolului mai dezvoltat. Iată: „*În Franța, o singură instituție nu poate fi distrusă cu nici un chip: centralizarea. Și cum ar putea ea să dispară? Guvernele o adoră, opoziția o îndrăgește. Deși din cînd în cînd ea le aduce dezastre neașteptate și cumplite, nici nu se gîndesc să o disprețuiască. Plăcerea pe care centralizarea le-o provoacă, aceea de a se amesteca în toate și de a dispune de orice.* [nota bene, domnule Pruteanu!], *îi face să nu mai simtă nici un pericol.*” George Pruteanu, **Pactul cu diavolul. Șase zile cu Petru Dumitriu**, Editura Albatros, București, 1995, pp. 146-151). Șansele recentralizării agresive care dorește să desființeze și decentralizarea incipientă existentă în momentul de față sînt sporite de faptul că în zona

cu cele mai puternice tradiții de autoadministrare din Ardeal, zona secuiască, contradicția socială și politică dintre organele alese să reprezinte interesele comunităților locale și instituțiile numite de sus de către stat poate fi privită și ca o contradicție pe bază etnică. Vezi în legătură cu aceasta Tánzos Vilmos, **Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön** (O dublă structură de putere în ținutul secuiesc), în manuscris.

45. În 1919, Ion Antonescu, pe atunci doar locotenent colonel, scria într-un memoriu adresat unui ministru din guvernul Vaida următoarele: „Știu, d-le ministru, o regulă elementară de morală m-a învățat aceasta pe când eram copil, ca atunci când cineva este primit într-o casă nu începe prin a critica că este murdară și are lucrurile stricate, ci cel mult pune, în caz când are bunăvoință, conștiință și pricepere, o mână pe mătură și alta pe ciocan. Noi, d-le ministru, pungașii și netrebnicii din România mică v-am deschis ușile casei noastre făcând, după cum desigur cunoașteți destul de bine, sacrificii imense. În consecință, venind la noi în casă cred că aveți numai datoria să îndreptați răul și să înlăturați murdăria. N-aveți însă, în concepția mea, dreptul de a critica.” După părerea lui Al. Cistelecan, care citează în **Provincia ratată** acest memoriu publicat în revista **Unu** de la Oradea (1990, nr.6), „destinul ardelenilor cam acesta a fost: niște oameni ce măturau de zor murdăria făcută de alții, fără dreptul de a crîcni, și mai ales, fără să prididească. Ei n-au reușit niciodată să înfrîngă «mentalitatea Antonescu», exprimată atât de franc și de fâlnic de soldat și exersată subtil și eficace de politicianismul și birocrăția liberale. Au rămas mereu cu un statut special și ambiguu: ceva nedefinit între musafir și slugă.(...) Acest sindrom al musafirului în propria casă bîntuie și azi unele partide care trăiesc din spaima că Unirea n-a fost definitivă, că ei pot fi «cedați» ca niște slugi medievale. Toate astea sînt semne că în mentalitatea de întemeiere, în spiritul fondator al României s-a instaurat o falie pe care deceniile scurse n-au putut s-o umple. Împotriva acestei falii originale nu s-a adus nicicînd o politică înțeleaptă, de sudare armonioasă. Nici sub vechea democrație, nici sub comuniști, și cu atât mai puțin azi.” Al. Cistelecan, **Provincia ratată**, **Gazeta de Mureș**, mai-iunie 1993.

46. H.-R. Patapievici, *Anatomia unei catastrofe și Despre noroc și nenoroc în istorie*, în **Politice**, pp. 78-98.

47. Este demn de remarcat faptul că, în timp ce la București identitatea specifică ardeleană este remarcată cel puțin sub două aspecte (ca șansă a integrării occidentale și, respectiv, ca pericol al dezintegrării), intelectualitatea maghiară din Ardeal fuge de-a dreptul de asumarea acestei identități. Preferă să se cramponeze de viziunea tradiționalistă a unei Ungarii destul de îndepărtate de realitățile sociale și politice actuale, sau, într-o măsură mai mică, de o viziune la fel de „nefondată” a unei României spirituale de perspectivă europeană (vezi Biró Béla, *Nagy magyar paradoxon* (Marele paradox maghiar), în **Népszabadság**, 27 septembrie 1997), numai să nu fie nevoită să se confrunte cu propria identitate specifică. Tradiția unității naționale maghiare este de fapt mai puternică decît tradiția similară afirmată, de asemenea puternic, dar poate mai puțin organic, la români. Despre cauza acesteia, respectiv despre faptul că această situație specifică pune sarcini deosebite — dar nu insolubile — în fața tineretului intelectual ardelean (maghiar și român) va fi vorba în capitolele următoare ale *Problemei transilvane*.

Traducere de Elga Mayer

*

Gusztáv MOLNÁR (n. 1948), filosof, politolog, redactor este licențiat al Facultății de Istorie- Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Doctorand în științe politice și cercetător la Institutul Central European din Budapesta.

Molnár Gusztáv, *Az erdélyi kérdés*, în **Magyar Kisebbség** nr. 3-4 / 1997, publicat cu permisiunea autorului.